УДК 347.965

ЕТИКА АДВОКАТА ТА ЙОГО РЕПУТАЦІЯ: МЕЖА СПІВВІДНОШЕННЯ

THE LAWYER'S ETHICS AND THEIR REPUTATION: THE BORDER OF CORRELATION

Ліпінська І.В.,
студентка факультету адвокатури
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У статті досліджується питання дотримання адвокатами правил адвокатської етики. Аналізується національне законодавство та міжнародні акти, в яких прописані етичні вимоги до поведінки адвоката, а також досліджується вплив морально-етичної сторони діяльності адвоката на його репутацію в громадянському суспільстві. Адвокатура – недержавний правовий інститут, що захищає права та інтереси людини. Вона знаходиться на межі публічних і приватних інтересів. Тому адвокати мають дотримуватися законодавства та привал адвокатської етики. Вимоги до етичної поведінки правника містяться як у національних нормативно-правових актах, так і в міжнародних. Сьогодні збільшується кількість адвокатів і, як наслідок, зростає конкуренція на ринку юридичних послуг. За таких умов адвокатові необхідно мати хорошу репутацію. Репутація – це громадська думка, оцінка, усталене уявлення про особу. Чим більша конкуренція у сфері правових послуг, тим більше вимог ставиться не лише до професіоналізму, знань, умінь і практичних навичок адвоката, а й до його поведінки, моральної сторони його адвокатської діяльності. Законодавство України також дедалі більше уваги приділяє цьому питанню. Про необхідність знання етики адвоката зазначається під час складання кваліфікаційного іспиту, проходження стажування, підвищення кваліфікації тощо. Недодержання правил адвокатської етики слугує підставою для притягнення до дисциплінарної репутації. Навіть Європейський Суд з прав людини говорить, що представники адвокатської професії повинні дотримуватися вищих і більш суворих стандартів поведінки. Лише особі з високою моральною репутацією можливо довіряти брати участь у процесі здійснення правосуддя. Окрім цього, адвокат має діяти не тільки в інтересах тих осіб, яких він захищає, а і в інтересах права загалом. Аналіз вищезазначених аспектів дає зрозуміти, що як на рівні законодавства, так і на практиці підвищується значення етичної сторони діяльності адвоката. Його репутація, престиж серед колег і рівень попиту на його послуги залежатиме як від обсягу професійної компетентності, так і від дотримання моральних правил поведінки з клієнтом, у суді, з іншими адвокатами та в суспільстві загалом.

Ключові слова: адвокат, репутація, етика правника, конкуренція, компетентність, обов'язок.

The article explores the issue of lawyers' compliance with the rules of lawyer ethics. It is analyzed the national law and international acts that outline ethical requirements for the conduct of a lawyer, and it is examined the influences of the moral and ethical aspect of a lawyer's performance on his or her reputation in civil society. The Bar is a non-governmental legal institute that protects human rights and interests. It lies on the border of public and private interests. Therefore, lawyers must abide by the law and the halt of lawyer ethics. Requirements for the ethical conduct of a lawyer are contained in both national and international legal acts. The number of lawyers is increasing nowadays and, as a consequence, competition in the legal services market is increasing. In such circumstances, it becomes necessary for the lawyer to have a good reputation. Reputation is a public opinion, assessment, a well-established idea of a person. The greater the competition in legal services, the more requirements are placed not only on the professionalism, knowledge, skills and practical skills of the lawyer, but also on their behavior, the moral side of their lawyer activity. The legislation of Ukraine is also paying more attention to this issue. Knowledge of the lawyer's ethics is indicated during the passing of the qualification examination, the completion of the internship, advanced training, etc. Failure to comply with the rules of bar ethics is a ground for disciplinary reputation. Even the European Court of Human Rights states that representatives of the legal profession must adhere to higher and more stringent standards of conduct. Only a person with a high moral standing can be trusted to participate in the justice process. In addition, the lawyer must act not only in the interests of the persons he or she is protecting, but also in the interests of the law as a whole. An analysis of the aforementioned aspects makes it clear that, both at the level of the legislation and in practice, the ethical aspect of the lawyer's activities is increasing. Their reputation, prestige among colleagues and the level of demand for his services will depend directly on the extent of professional competence and the observance of moral rules of conduct with the client, in the judge, other attorneys and in society as a whole.

Key words: lawyer, reputation, bar ethics, competition, competence, duty.

Постановка проблеми. Розбудова громадянського суспільства та збільшення концентрації уваги на питанні захисту прав людини і громадянина призводить до потреби кращого вивчення інституту адвокатури, основним завданням якого є надання професійної правничої допомоги, спрямованої на представництво і захист інтересів людини. У світлі підвищення ролі адвоката в механізмі захисту прав людини зростають вимоги до останнього, внаслідок чого адвокат повинен не лише бути відмінним спеціалістом зі знаннями в галузі права, а й володіти високим рівнем особистісної культури, дотримуватися моральних вимог до професії. Оскільки адвокатура – це недержавний самоврядний інститут, то тут у гру вступає конкуренція в боротьбі за клієнта і за право представляти його інтереси. Саме репутація адвоката виступає тією кінцевою оцінкою, яку суспільство дає адвокату за його роботу.

Та чи єдиними професійними знаннями, юридичною компетентністю, вміннями застосовувати матеріальне та процесуальне право й оперувати методами захисту клієнта визначається репутація адвоката? Вважаємо, що сьогодні в умовах підвищення рівня конкуренції серед адвокатів і збільшення в законодавстві, що регулює діяльність адвокатів, положень, які підвищують вимоги до морально-етичної сторони роботи адвоката, актуальним питанням є дослідження впливу моральних якостей і поведінки адвоката на його репутацію.

Стан дослідження. Незважаючи на значну кількість досліджень з актуальних питань функціонування адвокатури, в т. ч. і морально-етичних аспектів функціонування адвокатури, проблема взаємозв'язку між дотриманням етики адвоката і впливом на його репутацією вітчизняними і зарубіжними науковцями вивчена недостатньо. Окремі аспекти цього питання досліджували такі українські правознавці, як В.Д. Бабкін, А.Ю. Бойчук, С.В. Бобровник, Т.В. Варфоломєєва, І.Ю. Гловацький, С.Д. Гусарєв, В.А. Єлов, Я.П. Зейкан, М.С. Косенко, О.Г. Мурашин, Н.М. Оніщенко, В.Ф. Погорілко, П.М. Рабінович, В.М. Свінціцький, В.О. Святоцька, О.С. Святоцький, О.В. Синеокий, С.С. Сливка, Л.В. Тацій, О.Д. Тихомиров та багатьох інших. Однак проблематика цього питання потребує глибшого аналізу.

Метою статті є аналіз законодавчих підвалин національного законодавства і міжнародних актів щодо питання етики поведінки адвоката та встановити співвідношення між етикою адвоката і його репутацією в нинішніх реаліях громадянського суспільства в Україні.

Виклад основного матеріалу. Адвокатура в Україні є особливим правозахисним інститутом, який відповідно до ст. 131[2] Конституції України покликаний надавати

кожному професійну правничу допомогу, спрямовану на представництво і захист інтересів людини. Адвокатура поєднує в собі риси недержавного самоврядного інституту, з одного боку, та системи, що виконує за «завданням» держави важливу суспільну функцію – захист прав і законних інтересів громадян, з іншого; слугує надійною опорою судової влади і правосуддя та забезпечує приватні інтереси клієнта. Оскільки адвокатура стоїть на стику «публічних» і «приватних» інтересів, важливу роль відіграє вміння адвоката дотримуватися правил адвокатської діяльності й етики правника.

Сьогодні виклики юридичного бізнесу стосуються не лише належної якості юридичних послуг і позитивних результатів для клієнта, але й бездоганної репутації правника та дотримання ним етичних норм. Лорд Філіп Честерфілд говорив: «Куди б ми не йшли, наш імідж (не важливо, хороший чи поганий) нас обов'язково випередить». Питання репутації є актуальним для всіх без винятку правників і юридичних фірм. Репутацією вважається громадська думка, оцінка, усталене уявлення про особу. Професійна репутація формується на основі фактів, які характеризують особу як представника певної професії чи бізнесу, надають інформацію про її професійні та управлінські здібності.

З одного боку, адвокатська діяльність є незалежною професійною діяльністю адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту, і, відповідно, на перший план виходять такі вимоги, як законність, етичність, професіоналізм і добропорядність. З іншого – вона має оплачуваний характер, є джерелом існування адвоката, і було б лицемірством стверджувати, що адвокати, надаючи правову допомогу клієнту, керуються лише альтруїстичними міркуваннями. Цілком зрозумілими у сучасному світі є прагнення адвоката розширити клієнтську базу чи отримати вигідне з фінансового погляду доручення [1, с. 202].

Збільшення кількості осіб, які мають право надавати адвокатські послуги, підвищує рівень конкуренції на ринку юридичних послуг, що породжує нові елементи, які беруться до уваги при визначенні репутації того чи іншого адвоката. Таким чином, не лише професіоналізм і компетентність у знаннях права визначатимуть рейтинг адвоката, а й етика поведінки адвоката. Адже для належного і якісного виконання своїх функцій він має встановити контакт із клієнтом, а також визначити лінію взаємовідносин із судом, прокурором, що відповідно до вимог законодавства потребує дотримання адвокатом деонтологічних засад адвокатської діяльності.

Звісно, успішність і ефективність адвокатської діяльності залежить не тільки від професійних знань, вмінь і навичок адвоката, а й від його особистих, у т. ч. й комунікативних, якостей, перелік яких можна знайти в деонтологічних стандартах, правилах професійної етики тощо. Таким чином, можна стверджувати, що адвокатська діяльність фактично базується на чітко визначених етичних принципах і без дотримання етичних норм неможлива [2, с. 206].

Слушно з цього приводу виловлюється М.Р. Аракелян: «Адвокат, будучи членом суспільства, має право керуватися будь-якими етичними принципами і навчаннями, проте при виконанні свого професійного обов'язку адвокат зобов'язаний насамперед зіставляти свої дії з системою спеціальних етичних цінностей і стандартів поведінки для адвоката, які існують у державі та суспільстві» [3, с. 113].

У сучасному професійному середовищі можна простежити орієнтацію на кар'єрне зростання, професійний успіх за будь-яку ціну. За таких умов особа віддаляється від гуманістичних засад її професії. Таку особу не можна визнати професіоналом, хоча вона і є гарним спеціалістом.

Про можливість кризи професійних цінностей, соціальну деградацію професіоналізму писали М. Вебер і Р. Мертон, які зазначали, що справжнім професіоналом є той, хто керується у своїй діяльності гуманістичними мотивами служіння суспільству. Тобто професіоналом є спеціаліст, мотиви якого зумовлені безкорисливістю, усвідомленням професійного покликання та засновані на моральній відповідальності [4, с. 76].

Оскільки адвокату й адвокатурі як правозахисному інституту відведено особливу роль у суспільстві, то до адвокатів висуваються підвищені моральні вимоги. Професійні моральні вимоги повинні бути систематизовані, конкретизовані та закріплені у певних кодексах чи правилах, які регламентують діяльність адвоката, на законодавчому рівні [5, с. 9]. Саме тому 9 червня 2017 р. звітно-виборчим з'їздом адвокатів України були затверджені Правила адвокатської етики. Ці Правила встановлюють не лише загальновизнані деонтологічні норми та правила поведінки адвокатів, а й передбачають дисциплінарну відповідальність за їх порушення.

Значення та роль Правил адвокатської етики у житті адвокатської спільноти можна простежити від набуття статусу адвоката до практичної діяльності адвоката. Норми Правил адвокатської етики пронизують все життя адвокатів і є особливо важливими, адже статус адвоката є невід'ємним від особи, котра є носієм цього статусу. Слід зазначити, що адвокат повинен турбуватися не лише про власну репутацію, а й про репутацію та повагу до інституту адвокатури загалом [6].

Ще на етапі складення кваліфікаційного іспиту особою, яка бажає отримати статут адвоката, законодавство ставить вимогу виявлення теоретичних знань не лише в галузі права та історії адвокатури, а й у сфері адвокатської етики. При проходженні стажування відповідно до Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, затвердженого Рішенням Ради адвокатів України № 80 від 1 червня 2018 р., стажист повинен пройти сім модулів, один із яких неодмінно присвячений питанням адвокатської етики. Зі змісту ст. 11 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» розуміємо, що адвокат при складенні присяги тим самим зобов'язується дотримуватися, окрім принципів верховенства права, законності, незалежності та конфіденційності, також і правил адвокатської етики [7]. Порядком підвищення кваліфікації адвокатів України, затвердженим рішенням Ради адвокатів України № 20 від 14 лютого 2019 р., встановлено, що підвищення кваліфікації адвокатів спрямовано, у т. ч., й на підвищення рівня усвідомлення ними правил адвокатської етики (п. 3). Відповідно до п. 22 адвокат за рік має отримати не менше ніж 2 залікові бали за навчання з питань правил адвокатської етики та стандартів професійної діяльності.

У Стратегії розвитку Національної асоціації адвокатів України до 2020 р. визначено 4 Стратегічні цілі: зробити НААУ сильною, згуртованою й авторитетною організацією в Україні та світі; забезпечити активну участь її членів у конституційному процесі та втіленні конституційних змін у чинне законодавство; удосконалити процедури професійної підготовки та розвитку адвокатів; покращити ефективність системи комунікацій з усіма суб'єктами й учасниками правової реформи в Україні Зазначені цілі деталізовано у вигляді низки задач, однією з яких є необхідність посилити професійні та морально-етичні вимоги до осіб, які мають намір отримати статус адвоката, та до дисциплінарного контролю професії; активно розвивати співпрацю з міжнародними професійними організаціями адвокатів для запозичення та запровадження їх передового досвіду [8].

Як бачимо, законодавство України явно вказує на необхідність дотримання правил адвокатської етики та високих стандартів професійної діяльності адвоката, що межує з морально-етичним аспектом діяльності адвоката.

Щодо аналізу міжнародних актів у цій сфері, то варто звернути увагу, що найбільш важливі та загальні вимоги до професійних якостей і дій адвоката закріплені в Основних положеннях про роль адвоката, які прийняті VIII конгресом ООН з попередження злочинів у серпні 1990 року в м. Нью-Йорку. Зокрема, у ст. 9 Основних положень проголошується принцип: адвокат повинен мати відповідну освіту, підготовку та знання як ідеалів та етичних обов'язків і прав та основних свобод, визнаних національним і міжнародним правом. Ст. 14 Основних положень про роль адвокатів передбачає, що адвокати, надаючи допомогу своїм клієнтам під час здійснення судочинства, повинні досягати дотримання прав людини й основних свобод, які визнані національним і міжнародним правом, і зобов'язані завжди діяти вільно та наполегливо відповідно до закону та визнаних професійних стандартів і етичних норм [9].

Також на окрему увагу заслуговує Рішення ЄСПЛ у справі «Лекавічієне проти Литви» від 27 червня 2017 р., з аналізу якого можна дійти висновку, як саме сучасна юридична спільнота оцінює поняття високої репутації адвоката.

Громадянка Литви Владислава Рамуні Лекавічієне звернулася до Асоціації адвокатів Литви із проханням прийняти її в колегію адвокатів, проте Асоціація адвокатів відмовила в задоволенні її клопотання на підставі того, що заявниця не має високої моральної репутації.

В. Лекавічієне була прийнята в колегію адвокатів у 1996 р., а 13 серпня 2004 р. була визнана винною у підробці документів і шахрайстві. ЄСПЛ встановив, що під час здійснення своєї професійної практики заявниця у більш ніж тридцяти випадках неправдиво стверджувала в письмовій формі, що вона надавала юридичні послуги в рамках державної програми юридичної допомоги. Крім того, суд визнав, що заявниця підробила підписи досудових слідчих на зазначених вище документах, подала їх посадовим особам суду для отримання платежу та тим самим отримала оплату. Злочини, які вона скоїла, підпадали під категорію незначних умисних злочинів, оскільки максимально можлива передбачена законом міра покарання за ці злочини була до трьох років позбавлення свободи. Їй було призначено міру покарання у вигляді штрафу, судимість була погашена 24 серпня 2007 р.

Проте, отримавши заяву про повторне набуття права на заняття адвокатською діяльністю, Асоціація адвокатів Литви відмовила заявниці, виходячи з характеру кримінального злочину, скоєного заявником, – незаконне привласнення майна за неіснуючі юридичні послуги, та специфіки адвокатської діяльності, зробивши висновок, що В. Лекавічієне не відновила високу (бездоганну) моральну репутацію за такий короткий проміжок часу, аби задовольнити вимоги, викладені в законодавстві про адвокатуру.

ЄСПЛ встановив, що під час оцінювання з юридичного погляду дій адвоката необхідно враховувати особливу функцію адвокатури та її роль у правовій системі держави. Роль адвоката полягає у захисті прав і законних інтересів клієнта законними способами та засобами, а також у прагненні до здійснення правосуддя. Професія адвоката є однією з професій, представники якої повинні дотримуватися вищих і більш суворих стандартів поведінки. Не лише загальні стандарти поведінки, але також спеціальні вимоги, встановлені законами, які регулюють діяльність колегії, та правила професійної етики застосовуються до практики адвоката. Необхідність вимог, встановлених правилами професійної етики, є об'єктивною: лише особі з високою моральною репутацією можливо довіряти брати участь у процесі здійснення правосуддя. Дозвіл будь-якій особі брати участь у цьому процесі незалежно від її поведінки дискредитує ідею здійснення правосуддя [10].

Як бачимо, і в національному законодавстві, і в міжнародних актах, і навіть у рішеннях ЄСПЛ чільне місце відводиться обов'язку адвокатів слідувати високим етичним стандартам і моральним вимогам до своєї професії. Звісно, дехто стверджує, що донедавна багато з цих положень мали декларативний характер, оскільки на практиці буває достатньо важко визначити конкретні критерії для оцінки ступеня дотримання адвокатом моральних засад своєї діяльності, які б не мали розпливчастих і суб'єктивних граней.

Окрім цього, адвокат має діяти не тільки в інтересах тих осіб, яких він захищає, а й в інтересах права загалом. Щоденне дотримання норм і вимог загальновизнаних етичних стандартів людської поведінки, неписаних і писаних корпоративних правил правничої спільноти у спілкуванні з клієнтами, колегами та партнерами, можновладцями та політиками є беззаперечною умовою високого рівня професіоналізму. Ввічливість, емоційна стриманість, внутрішня дисциплінованість – це основні риси належної етичної поведінки адвоката.

Отже, у світлі збільшення кількості осіб, котрі прагнуть отримати свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю, репутація адвоката стає більш чутливою саме до етичних чинників діяльності адвокатів. Збільшення попиту на послуги адвокатів, велика конкуренція на ринку юридичних послуг, визначення вимог до поведінки адвокатів у соціальних мережах, запровадження знання Правил адвокатської етики як складової частини усної частини кваліфікаційного іспиту адвоката, встановлення вимоги в ході обов'язкового підвищення кваліфікації вивчати адвокатську етику в обсязі не менше 2 годин на рік – все це свідчить про необхідність для адвокатів дотримуватися високих етичних стандартів поведінки адвоката.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бірюкова А. Реклама адвокатської діяльності як прояв впливу процесу глобалізації. *Підприємництво, господарство і право.* 2018. № 8. С. 202–206.
2. Барабаш Т.О. Актуальні питання адвокатської етики та відповідальності за її порушення. *Проблеми законності.* 2019. Вип. 145. С. 205–214.
3. Аракелян М.Р. Сравнительная адвокатура : курс лекций. Одесса : Юредическая литература, 2009. 240 с.
4. Семенюдк І.Я. Моральні засади діяльності інституту адвокатури : теоретико-правовий аспект : дис. …канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2015. 240 с.
5. Професійна етика : навчальний посібник / В.П. Бралатан, Л.В. Гуцаленко, Н.Г. Здирко. Київ : Центр навчальної літератури, 2014. С. 9.
6. Хижняк Є.С. Адвокатська етика як складова професійної підготовки адвокатів. *Вісник Одеської адвокатури. Спеціальний випуск. Адвокатська етика.* 2019. С. 51–52. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/ handle/11300/12058/Khyzhniak%20Visnik%20adv.pdf?sequence=1&isAllowed=y
7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI. / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17 (дата звернення: 16.11.2019).
8. Стратегія розвитку Національної асоціації адвокатів України до 2020 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/files/strategiya-rozvitku-naau-do-2020-roku.pdf (дата звернення: 16.11.2019).
9. Основні положення про роль адвокатів : Прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 р. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835 (дата звернення: 16.11.2019).
10. Рішення Європейського суду з прав людини «Лекавічієне проти Литви» від 27 червня 2017 р. (№ 48427/09). URL: http://unba.org.ua/publications/2516-rishennya-evropejs-kogo-suduz-prav-lyudini-u-spravi-lekavichiene-proti-litvi-vid-27-chervnya-2017-roku.html (дата звернення: 16.11.2019).